

ALKOL BAĞIMLILARININ BENLİK BİLİNÇLERİ İLE SOSYAL UYUM DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ*

Ahmet ŞİRİN**

Reyhhan TURAN***

ÖZET

Bu araştırma, alkol bağımlılarının sosyal uyum düzeylerinin benlik bilincine göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak amacı ile gerçekleştirilmiştir. Söz konusu farklılaşma araştırılırken, benlik bilinci ve sosyal uyum düzeylerinin cinsiyet, medeni hal ve eğitim seviyesine göre farklılaşıp farklılaşmadığı da ilişkisel olarak incelenmiştir. İlişkisel tarama modeline uygun olarak hazırlanan araştırmanın evrenini, Bakırköy Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Hastanesi, AMATEM (Alkol ve Madde Araştırma Tedavi Eğitim Merkezi) ve Balıklı Rum Hastanesi Vakfı, Anatolia Polikliniği'nde yatan ve yaş ortalamaları 44 olan, 3'ü (%6.5) kadın, 43'ü (%93.5) erkek toplam 46 alkol bağımlısı oluşturmaktadır. Araştırmanın veri toplama aşamasında iki ölçekten yararlanılmıştır. Alkol bağımlılarının benlik bilinci ve özgüvenlerini belirlemek için Benlik Tasarımı Envanteri, aile ve sosyal ilişkiler, sosyal norm ve antisosyal eğilimleri kapsayan sosyal uyum düzeyini tespit etmek amacıyla da Hacettepe Kişilik Envanteri'nin sosyal uyum altölçekleri uygulanmıştır. Bu ölçeklere ek olarak, alkol bağımlılarının yaş, cinsiyet, medeni hal, eğitim seviyesi, aile öyküsü, geçmişte alkol kullanımıyla ilgili tutum ve davranışlar gibi bazı değişkenlere de ulaşabilmek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan Sosyodemografik Veri Toplama Formu'nun da cevaplandırılması istenmiştir. Veri toplama aşamasından sonra, elde edilen ham puanların istatistiksel analizleri, SPSS (Statistical Package for Social Sciences for Windows 10.0) programı kullanılarak yapılmıştır. Alkol bağımlılarının, sosyal uyum düzeylerinin benlik bilincine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla Pearson Korelasyon Testi tekniğinden yararlanılmıştır. Bunun yanı sıra, alkol bağımlılarının benlik bilinci ve sosyal uyum düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını test eden Mann Whitney U Testi tekniği kullanılmış; alkol bağımlılarının benlik bilinci ve sosyal uyum düzeylerinin medeni hal ve eğitim seviyesine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test

* Bu makale İstanbul Ticaret Üniversitesi Psikoloji Yüksek Lisans Bitirme Ödevine dayanmaktadır.

** Yrd. Doç. Dr. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Göztepe- İstanbul.

*** Yeditepe Üniversitesi İngilizce Okutmanı, Kayışdağı-Kadıköy-İstanbul.

eden Kruskal Wallis Testi tekniği kullanılmıştır. Sonuçlar %95'lik veya %99'luk güven aralığında, anlamlılık çift yönlü olarak $p < 0.05$ veya $p < 0.01$ düzeyinde değerlendirilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular özetle şoyledir: 1) Alkol bağımlılarının aile ilişkileri, sosyal ilişkiler, sosyal normlar, antisosyal eğilimler ve toplam sosyal uyum düzeylerinin benlik bilincine göre farklılaşma gösterdiği tespit edilmiştir. Yüksek düzeyde benlik bilinci (olumlu benlik bilinci) algısına sahip alkol bağımlılarında, aile ilişkileri, sosyal ilişkiler, sosyal normlar, antisosyal eğilimler ve toplam sosyal uyum düzeyi boyutunda yükselme olduğu; diğer taraftan düşük benlik bilinci (olumsuz benlik bilinci) algısına sahip alkol bağımlılarında ise, aile ilişkileri, sosyal ilişkiler, sosyal normlar, antisosyal eğilimler ve toplam sosyal uyum düzeyi boyutunda azalma olduğu saptanmıştır. 2) Alkol bağımlılarının benlik bilinçleri cinsiyet, medeni hal ve eğitim seviyesine göre farklılaşmamaktadır. 3) Alkol bağımlılarının sosyal uyum düzeyleri cinsiyet, medeni hal ve eğitim seviyesine göre farklılaşmamaktadır.

Anahtar sözcükler: Sosyal uyum, alkol bağımlılığı, benlik bilinci

THE RELATIONSHIPS BETWEEN SOCIAL ADJUSTMENTS OF ALCOHOL ADDICTS AND THEIR SELF-CONSCIOUSNESS.

SUMMARY

The aim of this research was to assess whether the social adjustment of alcohol addicts differ with respect to their self-consciousness. In doing this research, the social adjustment of alcohol addicts and their self-consciousness were also investigated with respect to the variables of sex, marital and educational status. The research was performed in accordance with the correlational scanning model. The study was conducted with hospitalized patients in Bakırköy State Hospital for Mental Health and Neurological Disorders, AMATEM (Alcohol and Drug Research, Treatment and Education Center) and Balıklı Rum Foundation Hospital, Anatolia Clinic for Alcohol Addiction Treatment. The patient group consisted of 3 (%6.5) female and 43 (%93.5) male individuals. The mean age of subjects was 44. Two samples were used during the data gathering phase. To assess the self-consciousness and self-esteem of alcohol addicts, Self-Schema Inventory, and for the assessment of the social adjustment, Hacettepe Personality Inventory were used. Additionally, the subjects were required to complete a questionnaire prepared by the researcher, to reach such variables as age, sex, marital and educational status, history of alcohol abuse, etc. After the data gathering phases, the statistical analysis of the raw data was done by SPSS (Statistical Package for Social Sciences for Windows 10.0). To test whether social adjustment of alcohol addicts differ with respect to their self-consciousness, Pearson Correlation Test was used. Moreover, Mann Whitney U Test was used to test whether the self-consciousness and social adjustment differ with respect to their sex; for the marital and educational status of the

alcohol addicts Kruskal Wallis Test was used. Their significance was tested at 0.05 or 0.01 level ($p < 0.05$ or $p < 0.01$) on two-tails. The following are the findings of the research, in summary: 1) It was found that the family and social relationships, social norms, antisocial tendencies and the total level of social adjustment of alcohol addicts differ with respect to their self-consciousness. A decrease in the dimensions of social adjustment (family and social relations, social norms and antisocial tendencies) was determined in those alcohol addicts with a low level and negative self-consciousness. An increase in the dimensions of social adjustment was determined in alcohol addicts with a high level and positive self-consciousness. 2) The self-consciousness of the alcohol addicts showed no differences with regard to sex, marital and educational status. 3) The social adjustment of the alcohol addicts showed no differences with regard to sex, marital and educational status.

Key words: Social adjustments, alcohol addicts, self-consciousness.

Toplum yaşantısında, sosyal iletişimi arttırmak amacıyla kullanılan alkol günümüzde gelişmiş ülkelerin en başta gelen, ama en çok göz ardı edilen sağlık sorunlarından birini oluşturmaktadır. Alkol sorunu bireyle sınırlı değildir; geldiği aileyi, yaşadığı sosyal çevreyi ve toplumu tümünden etkileyen bir güce sahiptir. Bir başka deyişle, alkol bağımlılığı kişinin biyopsikososyal bütünlüğünü bozmaktadır.

Alkol bağımlılığı, kişinin, zarar gördüğü halde alkol kullanmaya devam etmesi, alkolü uzun süre bırakmaması, sürekli alkol arayışı içinde olması, kullandığı alkolün miktarını giderek arttırması ile karakterize bir tablodur. Bağımlılığa yol açan faktörlerle ilgili birçok görüş olmasına karşın, alkolizmin nedeni tam olarak bilinmemekte ve çok etkenli bir bozukluk olarak kabul edilmektedir. Alkol bağımlılığının etyolojisi ile ilgili çalışmalar, kullanıma bağlı bozuklukların, fiziksel, ruhsal, sosyal, aile, iş ve okul gibi çok yönlü sorunlarla ortaya çıktıklarını ya da bu sorunları beraberinde getirdiklerini ileri sürmektedir (Knott, 1986, s. 15-17).

Alkol bağımlılığının gelişiminde veya sonucunda söz konusu olan kişilik ve benlik özellikleri pek çok araştırma ve çalışmanın ana temasını oluşturmaktadır. Ancak araştırma sonuçları, kişilik ile ilgili bir alkolizm modelini oluşturacak seviyede tutarlı doneler vermemektedir. Buna karşın, alkol bağımlıları üzerinde gerçekleştirilen detaylı kişilik analizleri, alkoliklerde bazı benzer karakter ve benlik özelliklerinin öne çıktığını göstermektedir.

Bireyin karakteristik özelliklerini alkol bağımlılığının sebebi olarak kabul eden araştırmacılar çalışmalarında, kişilik bozukluğu olan bireylerde alkol tüketiminin, belirgin bir kişilik sorunu yaşamayanlara göre daha fazla olduğunu, bu kişilerin daha dürtüsel, izole ve depresif bir şekilde davrandıklarını ve sosyal destek sistemlerinin yetersiz olduğunu ileri sürmektedirler (Vaillant, 1983, s. 41).

Zorluklarla mücadele etmek ve problemleri çözmek yerine, onlardan kaçmak veya inkar etmek zayıf bir benliğe sahip olan kişilerin davranış özelliğidir. Kendi hayatı üzerinde

kontrol sahibi olamayan insanlar, kendilerine güvenmeyen ve yeterliliklerinin farkında olmayan kişilerdir. Alkol, kendini aşağılayan, suçlayan, yeteneksiz bulan ve özgüven yoksunluğu içindeki kişiler için, problemlerinden kurtulabilme adına başvurdukları veya sığındıkları kolay bir kaçış yoludur.

İnsanların kendileri hakkında bilinçli değerlendirmeler yapabilmeleri ancak kendilerinin farkında olmalarına bağlıdır. Kendilik farkındalığı, bireyin dikkatini kendine yöneltmesi ve onu yaşaması anlamına gelmektedir. Kendilik bilinci ise kendilik farkındalığı ile meşgul olma eğilimidir. Alkol bireyin, kendilik farkındalığı düzeyinde azaltıcı bir rol oynamaktadır. Özellikle, bireysel başarısızlık yaşayan insanlar, bu başarısızlığın yarattığı olumsuz duygulardan kaçınmak için alkole sığınmaya daha yatkın olmaktadır (Hull ve Young, 1983, s. 1998).

Alkol kullanmaya başlamada kişisel yatkınlığın etkisini savunan araştırmacılar, dayanıksız ve zayıf bir kişilik yapısına sahip olma ve kaygıdan dolayısıyla sorumluluktan kaçma, içten denetimli olmaktan çok dıştan kontrollü olma, kendisini değersiz ve aşağı algılama ve duygusal yönden olgunlaşmama gibi özelliklerin alkol bağımlılığına neden olduğuna inanmaktadır.

Özellikle çocukluk döneminde anne-baba tarafından istenmeyen, reddedilen, ebeveyni tarafından sevgisiz bırakılan ve hoşgörü gösterilmeyen kişilerin, doyurulmamış ve tatmin olmamış duyguları alkol ile giderilmeye çalışılabilmektedir. Temel güven duygusu eksik olan bu kişiler yaşamda karşılaştıkları en küçük sorunu bile bir felaket olarak algırlar. Özgüven sorunu olan kişilerle yapılan araştırmalar, kendine güveni olmayan bireylerde davranış ve uyum sorunlarına, güveni tam olanlardan daha fazla rastlandığını, benlik bilinci az olan bu kişilerin alkol ve madde bağımlısı olma risklerinin de daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Güçlük benliğe sahip kişiler, engellenmeler ve başarısızlıklar karşısında yılmadan, mücadele ederek sorunlarını çözmeye çalışırlar. Yenilgilerinden ders alıp, başarılarını tekrar etmeye çalışan bu kişiler kendilerine değer verir ve güven duyarlar. Kendine güven duyan bir insan kendisi hakkında doğru ve kapsamlı bir bilgiye sahiptir (Corbin ve diğerleri, 1996, s. 1-14). Güven duygusu kişinin kendisi hakkında olumlu fikirlerle sahip olmasını da beraberinde getirir.

Campbell ve Lavalley (1993) kendine güveni az kişilerin benlik karmaşası yaşadıkları, kendileri hakkında belirsiz ve tutarsız düşünceye sahip oldukları ve karşılaştıkları güçlüklerle mücadele etmekten kaçındıklarını belirtmektedirler. Araştırmacılar, alkol bağımlılarını, kendi yaşamlarının sorumluluğunu yüklenmede zorlanan, kendilerini yetersiz ve güçsüz algılayan ve zorluklar karşısında çaba sarf etmeden yenilgiyi kabullenen kişiler olarak tanımlamaktadırlar.

Alkol bağımlılığının sosyal uyumu olumsuz yönde etkilediği araştırma sonuçları ile desteklenen bir olgudur. Sosyal uyumu yüksek kişiler, aile üyeleri ile dostça ve sağlıklı ilişkiler içinde olan, ailesini seven ve ailesi tarafından sevilen, sosyal olgunluk yönünden uyumlu ve sosyal becerileri yüksek kişilerdir. Topluluk içinde kabul gören davranışlar

gösterir ve kendilerini sosyal durumlarda uygun şekilde idare etmesini bilirler. Bu kişiler, başkalarının haklarını anlayışla karşılar, kişisel isteklerini grubun gereksinimlerine göre erteler ya da değiştirirler. Toplumda neyin yanlış neyin doğru olarak kabul edildiğinin farkındadırlar (Özgül, 1992, s. 19-20).

Alkol bağımlılarının, kişilerarası ilişkilerde, sosyal ve toplumsal yaşamda gösterdikleri uyum sorunlarının nelerden kaynaklandığını inceleyen araştırmacılar, başta anne-baba tutumları olmak üzere, arkadaş ve okul çevresi gibi sosyal etkenlerin bağımlılığın ortaya çıkmasında rol oynadığını saptamışlardır.

Güçlüklerle başa çıkma stratejisi olarak alkolün kullanıldığı ailelerde, bu davranışın uyumsuz ve hatalı bir mücadele etme becerisi olarak çocuk tarafından model alındığı bulunmuştur (Ellis ve diğerleri, 1997, s. 219-220). Aynı şekilde, ailenin alkol kullanımına karşı takındığı tavır, çocuğun alkole yönelik davranışları üzerinde etkili olmaktadır. Ayrıca, bozuk aile yapısı, eşler arasındaki anlaşmazlıklar, yetersiz ebeveyn davranışları, kronik stres, sosyal deprivasyon ve aile içi şiddet gibi etkenlerin ileride çocuğun alkolik olma riskini arttırdığını gösteren birçok araştırma bulunmaktadır.

Rhodes ve Jason (1990) işlev bozukluğu gösteren bir ailede yetişen çocukların ileride alkol bağımlısı olma olasılığının diğer çocuklara göre daha yüksek olduğunu bildirmektedirler. Anne ve babanın çocuk üzerindeki kontrolü ve birbirlerine olan bağlılıkları, özellikle ergenlerde alkol ve madde kullanımını azaltmaktadır.

Alkolikler arasında boşanma oranı ile çocuğun aşırı alkol kullanımı, dolayısıyla sosyal uyumsuzluk göstermesi arasında anlamlı ilişkiler bulunmaktadır (Jacob ve Johnson, 1997, s. 207-208).

Sosyal bilimciler, alkol ve madde bağımlılığının öğretilmiş davranışlar olduğunu savunurlar. Öğrenme davranışı, genellikle çocukluk ve ergenlik dönemlerinde aile ve arkadaş grupları içinde gerçekleşmektedir. Çocuğun alkol kullanmasında anne-babanın rolü önemliyse de, alkol ve madde kullanan arkadaş grupları çok daha etkili olmaktadır. Özellikle ergenlik dönemi, akran etkileşiminin çok önemli olduğu bir evredir.

Wong, Tang ve Schwarzer (1997) 1000 ergen üzerinde yapmış oldukları araştırmalarında, grup baskısının ergenlerin alkol ve madde kullanma davranışları üzerinde çok büyük etkisi olduğunu bulmuşlardır.

Alkol bağımlılığının sonucunda yaşanan uyumsuzluk üzerinde rol oynayan bir diğer etken de eğitim ve öğretim kapsamında yer alan okul çevresidir. Çocuğun kişiliğinin oluşmasında çok önemli bir faktör olan eğitimin aracı okul şüphesiz ki suçları azaltmaktadır. Okul, sosyal bir kurum olarak gerektiğinde aile ve yakın çevrenin veremediği olumlu etkileşim ortamını hazırlayan, bu boşluğu dolduran bir kuruluştur. Okul, bu önemli işlevini yerine getirebildiği ölçüde başarılı olur.

Gottfredson (1987) 600 okulda yıkıcı davranışları incelemiş ve araştırmaları sonucunda, disiplin ve denetim sorunu olan okulların, çoğunlukla büyük şehirlerdeki okullar olduğunu, öğretmen kaynağının yetersiz, eşitsizliğin baş gösterdiği, kuralların empoze edildiği, liderlik

ve işbirliğinin eksik veya yetersiz kaldığı ve disiplini hatalı olarak kullanan öğretmenlerin çoğunlukta olduğu bu okullarda, uyum sorunu, özellikle alkol ve madde kullanan ve suç eğilimli öğrencilere diğer okullara göre daha sık rastlandığını saptamıştır.

Alkoliklerin aile ve sosyal yaşamlarını inceleyen araştırmalar, bağımlı olan kişinin alkölü yaşamının her alanına soktuğunu, bir anlamda alkol ile bütünleştiğini göstermektedir. Araştırma sonuçları, alkol bağımlılarının sosyal ilişkilerinin alkol ile sınırlı olduğunu, bu kişilerin alkol bulunmayan mekanlara gitmemeye ve faaliyetlere katılmamaya gayret ettiklerini bildirmektedir.

Alkolikler genellikle, içinde buldukları sosyal çevreyi ve sosyal ilişkileri alkole bağımlı olduktan sonra kaybetmektedirler. Alkol, kişinin duygu, düşünce ve davranışlarını etkisi altına aldığından, yani yaşamını her yönüyle kontrol ettiğinden dolayı, alkol bağımlısının sosyal çevre ile uyumlu bir birliktelik ve bütünleşme yaşaması çok zordur. Alkol bağımlılığında, aile uyumsuzluklarının en önemli nedenlerinden birisi de alkoliklerin alkol kullanmayanlarla günlük yaşam içinde bağdaşamamalarıdır (Blane, 1968, s. 95).

Bağımlı kişinin ilişki kurma ve devam ettirmedeki yetersizliği, suçluluk duygularının, düşmanlığın ve reddedilme korkusunun yoğun ve etkin olduğu ilişkiler yaşamasına neden olmaktadır (Kasatura, 1998, s. 33-34). Alkol bağımlıları derin ve duygusal ilişkiler çok az yaşadıkları için, geri kalan ilişkilerinin boyutu çoğunlukla yüzeysel ve yapay bir nitelik göstermektedir.

Alkoliklerin diğer insanlara karşı tavır ve tutumlarının çelişkili, karmaşık ve kışkırtıcı olduğunu belirten araştırmalar, öfke duygusunun alkol bağımlılarında yoğun yaşanan bir duygu olduğunu ve temelinde hayal kırıklığının yattığını ileri sürmektedir. Araştırmalar gelişim açısından zayıf olan alkol bağımlısının dürtülerini topluma uygun bir şekilde ifade etmekte veya bastırmakta sorun yaşadığını göstermektedir.

Saldırganlık ve şiddetin, alkol intoksikasyonu ile bağlantılı olduğunu belirten araştırmacılar, tüketilen alkol miktarı ile şiddete bağlı eylemlerin- cinsel taciz, tecavüz, çocuk istismarı ve cinayet gibi- sıklığı arasında pozitif ilişkinin mevcut bulunduğunu ileri sürmektedirler.

Antisosyal kişilik bozukluğunun belirtilerinden biri olan şiddetin alkol bağımlılığı ile ilişkisini inceleyen Regier ve arkadaşları (1990), Amerika'nın beş eyaletindeki 20.291 kişi üzerinde yaptıkları araştırmada, DSM kriterlerine göre antisosyal kişilik bozukluğu özelliklerine uyan kişilerin alkol ve madde bağımlılığı geliştirme olasılığının, antisosyal kişilik bozukluğu kriterlerine uymayanlardan 21 kere daha yüksek olduğunu saptamışlardır.

Alkol bağımlılarının kişilerarası ilişkilerde ve sosyal yaşamda gösterdikleri uyum sorunlarının nelerden kaynaklandığını ve sosyal etkenlerin benlik bilinci üzerindeki rolünü ve söz konusu bilincin sosyal uyum açısından önemini inceleyen araştırmacılar, benlik bilinci ve özgüveni zayıf alkol bağımlılarının sosyal uyumlarının da buna bağlı olarak yetersiz kaldığını ileri sürmektedirler.

Kişilik ve benlik kavramını gelişimsel yönden inceleyen araştırmacılar, sosyal gelişimin, kişiliğin oluşumu, yüksek benlik bilinci ve kişinin kendine ve dünyaya bakışı açısından çok önemli olduğunu savunmaktadırlar. Kişinin kendini ve çevreyi algılaması, problemleri çözmesi, gerçekçi kararlar alması, kapasitelerini geliştirerek sosyal yaşama uyum sağlaması güçlü bir benlik bilincini gerektirmektedir.

Güçlü ve olumlu bir benlik yapısının temellerinin gelişimin erken dönemlerinde atıldığını savunan araştırmacılar, sağlıklı bir aile ortamında yetişen, anne-babadan yeterli sevgi ve şefkati alan, dolayısıyla güven duygusu ve yüksek benlik bilincine sahip olan bir kişinin sosyal yaşama uyumunun da o derece kuvvetli olacağını ileri sürmektedirler.

Pek çok araştırma aile içindeki iletişim eksikliğinin ve aile bireyleri arasındaki mesafenin benlik bilincinin gelişmesini olumsuz yönde etkilediğini ve gençlerin toplumsal değerlere ve kurallara başkaldırı şeklindeki tepkilerine yol açabildiğini göstermektedir.

Aile, okul ve arkadaş çevresinde kendini olumlu değerlendirme fırsatını bulamayan kişilerde, özellikle ergenlerdeki yoğun kendini reddedici davranışlar alkol ve madde kullanımıyla sonuçlanabilmektedir. Alkoliklerin bağımlılıklarını kabul etmeyip inkara sığınmaları kendini reddedişin bir göstergesidir.

İnkâr edilen sevgi ve güven ihtiyacı alkol bağımlısının yaşamında özellikle sosyal yaşamında ciddi uyum sorunları yaşamasına yol açmaktadır (Yörükoğlu, 2002, s. 399). Kendini ifade edememe, engellenme karşısında aşırı tepki verme ve kişilerarası ilişkilerde aşırı duyarlılık gösterme gibi ön plana çıkan özellikler uyumsuzluğu açıklayıcı niteliktedir. Nitekim, alkol tedavisiyle ilgili çalışmalar, kolay paylaşan, sosyal uyumu iyi, dışa dönük, duygu ve düşüncelerini rahat ifade edebilen, özgüveni ve benlik bilinci yüksek kişilerin alkolsüz yaşama daha kolay uyum sağladıklarını göstermektedir.

Corbin ve arkadaşları (1996) alkoliklerin kişilik özellikleriyle ilgili yapmış oldukları bir araştırmada, kendini olumsuz değerlendiren, özgüveni eksik alkol bağımlılarının, kişisel ve sosyal uyum düzeylerinin de düşük olduğunu saptamışlardır.

Araştırmalar, kendine güven duygusunun, bireyin sosyal çevresi tarafından kabul edilip, kendisine değer verildiğinde arttığını ancak reddedilip dışlandığında azaldığını göstermektedir. Problemlerini sürekli inkar eden, sorumluluklardan kaçan ve zayıf benlik bilincine sahip alkol bağımlısı, sosyal ve toplumsal yaşamla bütünleşmekte, bir başka deyişle uyum göstermekte zorlanmaktadır.

Bu araştırma, alkol bağımlılarının sosyal uyum düzeylerinin benlik bilincine göre farklılaşp farklılaşmadığını ortaya koymak amacı ile gerçekleştirilmiştir. Söz konusu farklılaşma araştırılırken, benlik bilinci ve sosyal uyum düzeylerinin cinsiyet, medeni hal ve eğitim seviyesine göre farklılaşp farklılaşmadığı da ilişkisel olarak incelenmiştir.

YÖNTEM

Araştırma tarama modeli ile gerçekleştirilmiş, demografik verilerle alkol bağımlılarının benlik bilinçleri ve sosyal uyum düzeyleri arasındaki ilişki araştırılmıştır.

Örneklem

Çalışmaya, Mayıs 2004 ile Haziran 2004 tarihleri arasında, Bakırköy Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Hastanesi AMATEM’de (Alkol ve Madde Araştırma Tedavi Eğitim Merkezi) 38 ve Balıklı Rum Hastanesi Vakfı Anatolia Polikliniği’nde 8 yatarak tedavi gören ve rastlantısal örnekleme ile seçilen, DSM-IV tanı ölçütlerine göre alkol bağımlılığı tanısı almış, toplam 3 kadın ve 43 erkek hasta alınmıştır. 18 yaşın altında olanlar, ilkökul eğitimi olmayan ya da okuma yazma bilmeyenler, alkol bağımlılığına ek olarak diğer madde bağımlılıklarından birinin daha tanı ölçütlerine uyanlar, zeka geriliği veya organik beyin bozukluğu olanlar çalışmaya dahil edilmemiştir. Olgulara envanterlerin verilmesi, detoksifikasyon sonrasında, en son alkol kullanımından 4 ila 6 hafta sonra, klinisyen tarafından, yoksunluk semptomlarının tam olarak kaybolup kaybolmadığı değerlendirilerek ve deneklere araştırma ayrıntılı anlatılıp yazılı onayları alınarak gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplamak amacıyla; alkol bağımlılarının benlik bilinçleri, özgüvenleri, kendileriyle ilgili algılamaları ve değerlendirmelerini ölçmek için Benlik Tasarımı Envanteri, çevresi ile iyi ilişkiler kurabilme ve bu ilişkileri sürdürübilme derecesini ifade eden sosyal uyum düzeyleri hakkında bilgi vermesi amacıyla da Hacettepe Kişilik Envanteri uygulanmıştır. Bunun yanı sıra, Hacettepe Kişilik Envanteri’nden alınan ham puanların normlara göre değerlendirilmesi ve uyumlu-uyumsuz boyutunda yorumlanması için Hacettepe Kişilik Envanteri Profili’nden yararlanılmıştır. Ayrıca sosyo-demografik ve klinik özellikleri saptamak için oluşturulmuş ve yarı yapılandırılmış Sosyo-demografik Veri Toplama Formu kullanılmıştır.

Benlik Tasarımı Envanteri 1968 yılında Feriha Baymur tarafından geliştirilmiştir. 5 dereceli likert tipi yanıtlanan Benlik Tasarımı Envanteri, 65 maddeden oluşan ve maddelerden 32’sinin bireyin kendisine ilişkin olumlu, 33’ünün ise olumsuz bir duygu, düşünce, tutum veya değerlendirmeyi yansıtacak şekilde oluşturulmuş bir öz bildirim ölçeğidir. Geçerlik ve güvenilirlik çalışması Baymur tarafından yapılmıştır (Öner, 1997, s. 319).

Hacettepe Kişilik Envanteri 1992 yılında İbrahim Ethem Özgüven tarafından geliştirilmiştir. Hacettepe Kişilik Envanteri, kişisel ve sosyal uyumla bağlantılı 20’şer maddelik 8 alt testi (kendini gerçekleştirme, duygusal kararlılık, nevroitik eğilimler, psikotik belirtiler, aile ilişkileri, sosyal ilişkiler, sosyal normlar, antisosyal eğilimler) kapsamakta; 8 kontrol ve geçerlik maddesiyle birlikte toplam 168 ifade kalıplarından oluşmaktadır. Aynı ayrı kullanılmaya elverişli olması nedeni ile ve araştırmanın amacı açısından yeterli olduğu için, Hacettepe Kişilik Envanteri’nin sosyal uyumu ölçen evet-hayır seçenekli 80 soruluk bölümü uygulanmıştır. Geçerlik çalışması Özgüven ve İsmail; güvenilirlik çalışması ise Kızıltan tarafından yapılmıştır (Özgüven, 1992, s. 26; 33-34).

Çalışmada kullanılan Sosyodemografik Veri Toplama Formu iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümdeki sorular, adı-soyadı, yaşı, cinsiyeti, medeni durumu, mesleği, eğitim seviyesi vb. sosyodemografik verileri elde etmek için hazırlanmıştır. Sonraki sorularda, alkol başlama yaşı, alkol kullanımına bağlı yaşam sorunları ve bunların başlangıç yaşı, tedaviye

ilk başvurduğu yaşı ve sayısı, alkol kullanımına bağlı gelişen adli-idari sorunlar, evlilik ve aile sorunları, özkiyim girişimleri, geçmişte alkol dışı madde kullanımı, yakın akrabalarında alkol bağımlılığı ve psikiyatrik hastalık öyküsü gibi demografik veriler bulunmaktadır.

Verilerin Çözümlemesi

Araştırmada elde edilen bulgular değerlendirilirken, istatistiksel analizler için SPSS (Statistical Package for Social Sciences for Windows 10.0) programı kullanılmıştır. Çalışma verileri değerlendirilirken, tanımlayıcı istatistiksel metodların (ortalama, standart sapma) yanı sıra niceliksel verilerin karşılaştırılmasında Mann Whitney U Testi ve Kruskal Wallis Testi kullanılmıştır. Parametreler arasındaki ilişkinin incelenmesinde ise Pearson Korelasyon Testi kullanılmıştır. Sonuçlar %95'lik veya %99'luk güven aralığında, anlamlılık $p < 0.05$ veya $p < 0.01$ düzeyinde değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Araştırma grubunu oluşturan 46 alkol bağımlısının (43 erkek, 3 kadın) yaş ortalaması 44'dür. Alkol bağımlılarının sosyodemografik özellikleri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Alkol bağımlılarının sosyodemografik özellikleri

	Özellikler	n (%)
Cinsiyet	Erkek	43 (93.5)
	Kadın	3 (6.5)
Yaş grupları	25-35	5 (11)
	36-45	23 (50)
	46-55	11 (24)
	56-66	5 (11)
	66-75	2 (4)
Medeni hal	Bekar	5 (10.9)
	Evli	34 (73.9)
	Dul	7 (15.2)
Eğitim seviyesi	İlkokul	17 (37)
	Ortaokul	8 (17.4)
	Lise	16 (34.8)
	Üniversite	5 (10.9)
Çalışma durumu	Düzenli bir işi olanlar	26 (56.5)
	Düzenli bir işi olmayanlar	20 (43.5)

Çalışmamız kapsamına alınan 46 alkol bağımlısı olgunun 43'ü (%93.5) erkek, 3'ü (%6.5) kadındır. Hastaların 5'i (%11) 25-35, 23'ü (%50) 36-45, 11'i (%24) 46-55, 5'i (%11) 56-65 ve 2'si (%4) 66-75 yaşları arasındadır. En genci 29, en yaşlısı 71 yaşında olan alkol bağımlılarının yaş ortalamaları ise 44'dür. Araştırma grubunu oluşturan alkol bağımlılarının 5'i (%10.9) bekar, 34'ü (%73.9) evli ve 7'si (%15.2) duldur. Olguların 17'si (%37) ilkokul, 8'i (%17.4) ortaokul, 16'sı (%34.8) lise ve 5'i (%10.9) üniversite mezunu olup, 26'sının (%56.5) düzenli bir işi bulunmaktadır.

Tüm hastaların, alkol bağımlılığı ve hastalık süreci ile ilgili özellikleri Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Hastalık süreci ile ilgili özellikler

	Özellikler	n (%)
Aile içi şiddet	Var	7 (15.2)
	Yok	39 (84.8)
Ahlaka ve yasaya aykırı davranış	Var	9 (19.6)
	Yok	37 (80.4)
Hapishaneye girme durumu	Evet	16 (34.8)
	Hayır	30 (65.2)
Psikiyatrik hastalığa sahip biyolojik akraba	Var	7 (15.2)
	Yok	39 (84.8)
Alkol kullanma öyküsü (yıl)	0-10	2 (4.4)
	10-20	14 (30.4)
	20-30	22 (47.8)
	30-40	6 (13)
	40-50	2 (4.4)
Alkolü bırakma girişimi	Var	33 (71.7)
	Yok	13 (28.3)
Tedavi öyküsü	Evet	29 (63)
	Hayır	17 (37)
Alkolü bıraktıktan sonra tekrar kullanmaya yol açan etkenler	Arkadaş ortamı	23 (50)
	Ekonomik sorunlar	14 (30.4)
	Evlilik sorunları	6 (13)
	Hastalık ölüm	3 (6.6)
İntihar girişimi	Var	10 (21.7)
	Yok	36 (78.3)

Araştırma grubumuzu oluşturan alkol bağımlılarının 7'sinin (%15.2) ailesinde şiddet uygulandığı, 9'unun (%19.6) alkole bağlı olarak yasaya ve ahlaka aykırı davranışta bulunduğu (alkollü iken adam yaralama, kavga etme, alkollü araç kullanma sırasında trafik kazasına yol açma v.b.) ve bu nedenlerden dolayı 16'sının (%34.8) hapishaneye girdiği saptanmıştır. Olguların, 7'sinin (%15.2) birinci dereceden akrabasında psikiyatrik hastalığın bulunduğu belirlenmiştir. Ayrıca hastaların 20'sinin (%43.5) birinci dereceden akrabasında alkol kullanım bozukluğunun bulunduğu görülmüştür. Çalışma kapsamına alınan alkol bağımlılarının 2'sinin (%4.4) 0-10, 14'ünün (30.4) 10-20, 22'sinin (%47.8) 20-30, 6'sının (%13) 30-40 ve 2'sinin (%4.4) 40-50 yıldan beri alkol kullandığı saptanmıştır. Alkol bağımlılarının 29'unun (%63) daha önceden de alkol tedavisi gördükleri belirlenmiştir. Hastaların 33'ünün (%71.7) alkolü bırakmayı denedikleri ancak başarılı olamadıkları görülmüştür. İçmeyi bıraktıktan sonra tekrar başlamalarına yol açan etkenlere bakıldığında, 23'ünün (%50) arkadaş ortamı, 14'ünün (%30.4) ekonomik sorunlar, 6'sının (%13) evlilik sorunları ve 3'ünün (%6.6) hastalık ve ölüm gibi nedenler sonucunda içmeye tekrar başladıkları saptanmıştır. Araştırmaya katılan bütün alkol bağımlılarının 10'unun (%21.7) intihara teşebbüs ettiği belirlenmiştir.

Araştırmanın birinci amacı, alkol bağımlılarının benlik bilinci düzeyleri ile sosyal uyum puanları arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını ortaya koymaktır. Bu amaçla,

çalışma grubunu oluşturan alkol bağımlılarının Benlik Tasarımı Envanteri'nden aldıkları puanlar ile Hacettepe Kişilik Envanteri'nin sosyal uyum alttestlerinden aldıkları puanlar ve toplam sosyal uyum puanı arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını saptamak amacıyla Pearson Korelasyon Testi tekniği uygulanmıştır.

Tablo 3. Benlik Bilinci ile Sosyal Uyum Alttestleri İçin Pearson Korelasyon Testi Sonuçları

	n	r	p
Aile İlişkileri	46	0.664	0.0001*
Sosyal İlişkiler	46	0.714	0.0001*
Sosyal Normlar	46	0.330	0.025**
Antisosyal Eğilimler	46	0.463	0.001*
Sosyal Uyum	46	0.678	0.0001*

* $p < 0.01$ ileri seviyede anlamlı

** $p < 0.05$ seviyede anlamlı

Tablo 3'de görüldüğü gibi, benlik bilinci puanı ile aile ilişkileri, sosyal ilişkiler, antisosyal eğilimler ve sosyal uyum puanları arasında pozitif yönde, iyi düzeyde ve istatistiksel olarak ileri seviyede anlamlı korelasyon bulunmaktadır ($p < 0.01$). Benlik bilinci ve sosyal normlar puanı arasında ise pozitif yönde, orta düzeyde ve istatistiksel olarak anlamlı korelasyon bulunduğu görülmektedir ($p < 0.05$).

Araştırmanın ikinci, üçüncü ve dördüncü amacı, benlik bilincinin alkol bağımlılarının cinsiyetine, medeni haline ve eğitim seviyesine göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymaktır. Kadın ve erkek alkol bağımlılarının Benlik Tasarımı Envanteri'nden aldıkları puanların ortalamaları arasında bir farklılık olup olmadığını saptamak amacıyla Mann Whitney U Testi, evli, bekar ve dul alkol bağımlılarının ve ilkökul, ortaokul, lise ve üniversite mezunu alkol bağımlılarının Benlik Tasarımı Envanteri'nden aldıkları puanların ortalamaları arasında bir farklılık olup olmadığını saptamak amacıyla Kruskal Wallis Testi tekniği uygulanmıştır. Analiz sonucu elde edilen veriler Tablo 4 ve Tablo 5'de görülmektedir.

Tablo 4. Cinsiyet Değişkenine Göre Benlik Bilinci İçin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Cinsiyet	BENLİK BİLİNCİ				U	p
	N	x	sd			
Erkek	43	25.88	46.86	58.500	0.790	
Kadın	3	21.67	43.88			

Tablo 5. Medeni Hal ve Eğitim Seviyesi Değişkenine Göre Benlik Bilinci İçin Kruskal Wallis Testi Sonuçları

BENLİK BİLİNCİ					
Medeni Hal	N	X	sd	x²	p
Bekar	5	9.00	61.67	0.445	0.801
Evli	34	29.26	41.96		
Dul	7	19.71	58.79		
	N	X	sd	x²	p
<u>Eğitim Seviyesi</u>					
İlkokul	17	18.29	56.81	2.963	0.397
Ortaokul	8	23.75	53.60		
Lise	16	40.38	31.14		
Üniversite	5	6.20	29.64		

Tablo 4 ve 5’de görüldüğü gibi, çalışma grubunu oluşturan alkol bağımlılarından kadın olguların benlik bilinci puan ortalamaları ile erkek olguların benlik bilinci puan ortalamaları arasında $p<0.05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Medeni hale göre benlik bilinci puan ortalamaları arasında $p<0.05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Anlamlı farklılık bulunmamakla birlikte evli kişilerin en yüksek, bekar kişilerin ise en düşük benlik bilinci puanına sahip olmaları dikkat çekicidir. Eğitim seviyesine göre benlik bilinci puanlarına bakıldığında, ortalamalar arasında $p<0.05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Lise mezunu kişilerin en yüksek benlik bilinci puanına sahip oldukları görülmektedir.

Araştırmanın beşinci, altıncı ve yedinci amacı sosyal uyumun, alkol bağımlılarının cinsiyetine, medeni haline ve eğitim seviyesine göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymaktır. Erkek ve kadın alkol bağımlılarının Hacettepe Kişilik Envanteri’nin sosyal uyum testinden aldıkları puanların ortalamaları arasında bir farklılık olup olmadığını saptamak amacıyla Mann Whitney U Testi, evli, bekar ve dul alkol bağımlılarının ve ilkokul, ortaokul, lise ve üniversite mezunu alkol bağımlılarının Hacettepe Kişilik Envanteri’nin sosyal uyum testinden aldıkları puanların ortalamaları arasında bir farklılık olup olmadığını saptamak için Kruskal Wallis Testi tekniği uygulanmıştır. Analiz sonucu elde edilen veriler Tablo 6 ve Tablo 7’de görülmektedir.

Tablo 6. Cinsiyet Değişkenine Göre Sosyal Uyum İçin Mann Whitney U Testi Sonuçları

SOSYAL UYUM					
	n	x	sd	U	p
<u>Cinsiyet</u>					
Erkek	43	42.00	13.46	56.00	0.705
Kadın	3	43.67	12.66		

Tablo 7. Medeni Hal ve Eğitim Seviyesi Değişkenine Göre Sosyal Uyum İçin Kruskal Wallis Testi Sonuçları

SOSYAL UYUM					
	n	x	sd	x ²	p
<u>Medeni Hal</u>					
Bekar	5	42.00	19.04		
Evli	34	41.53	12.14	0.116	0.944
Dul	7	45.00	16.09		
SOSYAL UYUM					
	n	x	sd	x ²	P
<u>Eğitim Seviyesi</u>					
İlkokul	17	40.29	13.52		
Ortaokul	8	45.12	15.22	1.729	0.630
Lise	16	43.87	12.06		
Üniversite	5	37.80	15.34		

Tablo 6 ve Tablo 7’de görüldüğü gibi, çalışma grubunu oluşturan alkol bağımlılarından kadın olguların sosyal uyum puanları ile erkek olguların sosyal uyum puanları arasında $p < 0.05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Medeni hale göre sosyal uyum puanları arasında $p < 0.05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Eğitim seviyesine göre sosyal uyum puanları arasında $p < 0.05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamakla birlikte, ortaokul mezunu alkol bağımlılarının en yüksek sosyal uyum puanına sahip oldukları, bunları lise mezunlarının takip ettiği görülmektedir.

TARTIŞMA

Araştırmanın birinci amacına ilişkin bulgular, alkol bağımlılarının benlik bilinçleri ile sosyal uyum düzeyleri (aile ilişkileri, sosyal ilişkiler, sosyal normlar, antisosyal eğilimler ve toplam sosyal uyum) arasında anlamlı ilişki olduğunu göstermektedir. Benlik bilinci ile aile ilişkileri arasında saptanan pozitif yönde ve ileri düzeyde anlamlı ilişki, düşük benlik bilincine sahip alkol bağımlılarında, aile ilişkileri boyutunun azaldığını, olumsuz bir nitelik kazandığını ortaya koymaktadır. Bir başka deyişle, yüksek benlik bilincine sahip alkol bağımlılarının aile ilişkileri olumlu özellikler göstermektedir. Elde edilen bu sonuç, konuyla ilgili araştırmalardan elde edilen bulgularla tutarlıdır.

Schulenberg ve Maggs (2002) aile ilişkileri olumsuz ve özgüvenleri eksik gençlerin, akran gruplarının baskı ve yaptırımlarına daha hassas, alkol ve madde bağımlılığı, suç eğilim gibi toplum tarafından onaylanmayan tutum ve davranışlara daha yatkın olduklarını saptamışlardır. Steffenhagen ve Burns (1987) özgüveni düşük, kendini olduğu gibi kabul etmekte zorlanan, engellerle mücadele etmekten kaçınan, kısaca yaşamının sorumluluğunu alamayan kişilerde alkol ve madde bağımlılığına daha sık rastlandığını ileri sürmektedirler. Ayrıca alkol bağımlılarının geçmiş yaşantılarını detaylı olarak analiz ettiklerinde, bu kişilerin ailelerinin temel ihtiyaçlarına empati yapmadıklarını gözlemlemişlerdir. Glashow ve Greenberg (2004) gençler üzerinde yaptıkları geniş kapsamlı araştırmalarında, benlik

bilincinin psikososyal gelişim üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Elde ettikleri bulgulara göre, benlik bilinci yüksek gençlerde alkol ve madde bağımlılığına daha az rastlanmaktadır. Araştırmacılar, ailelerin ilgi ve desteklerinin gençlerin benlik gelişimleri ile yakından ilgili olduğunu ve gençlerin alkol ve madde kullanımıyla ilgili düşüncelerini belirgin bir şekilde etkilediğini saptamışlardır. Vaillant (1984) araştırmalarından elde ettiği bulgular doğrultusunda, değersizlik ve yetersizlik duygularıyla birlikte düşük benlik bilincine sahip, bağımlılıklarını inkar eden, sorumluluklarını üstlenmekte problem yaşayan alkoliklerin, aile ilişkilerinin soğuk ve mesafeli olduğunu belirtmektedir.

Çalışmamızdan elde edilen bulgular ve ilgili araştırmaların sonuçları doğrultusunda olumsuz benlik kavramı ve düşük benlik bilincine sahip alkol bağımlısı, aile üyelerine soğuk ve mesafeli davranan, evde olmaktan kaçınan, ailesi tarafından yeterli derecede sevilip sayılmadığına inanan biri olarak değerlendirilebilir.

Araştırmanın bir diğer sonucu benlik bilinci ile sosyal ilişkiler arasındaki pozitif yönde ve ileri düzeydeki anlamlı ilişkinin saptanmasıdır. Söz konusu bulgu, düşük benlik bilincine sahip alkol bağımlılarında sosyal ilişkilerin olumsuzlaştığını, veya azaldığını, kişinin sosyal beceriler ve sosyalleşme bakımından durgun olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer taraftan, yüksek benlik bilincine sahip alkol bağımlılarının, sosyal ilişkilerde uyumlu ve sosyal becerilerinin yüksek düzeyde olduğu görülmektedir.

Çocukluk döneminde başlayan benlik ve sosyal gelişim sürecinde yaşanan olumsuz anne-baba-çocuk deneyimleri, kimlik arayışı açısından son derece önemli olan ergenlik evresinde bireyin ciddi sorunlar yaşamasına neden olmaktadır. Bu kritik dönemde, geliştirilen benlik kavramı düzeyinin düşük olması, daha sonraki yıllarda kişinin kendi benliğini kabul etmemesine ve sosyal ilişkilerinde başarısız olmasına yol açabilmektedir. Bu sonuç alkol bağımlılarının benlik bilinçlerinin, sosyal ilişkiler boyutunda etkili rol oynadığını, bir başka deyişle, benlik bilinçleri ve sosyal ilişkileri arasında anlamlı ilişkinin bulunduğunu gösteren araştırmalarla aynı doğrultudadır.

Quereshi ve Soat (1976) 47 alkol bağımlısı ve 90 alkol kullanmayan kişi üzerinde yapmış oldukları araştırmada, alkol bağımlılarının kendilerini güvensiz ve içedönük olarak değerlendirdiklerini ve yakın ilişkide buldukları kişileri ise mutsuz, kaygılı, güvenilmez ve mesafeli olarak tanımladıklarını belirtmektedirler. Ziyalar ve arkadaşlarının (1980) alkolizm ve etkileri ile ilgili yaptıkları araştırmalarında alkol bağımlısının iç dünyasındaki karmaşıklık ve düzensizliğin, ilgili olduğu bütün yaşam çevrelerini etkilediğini, özellikle aile ve sosyal ilişkileri belirgin bir şekilde bozduğunu belirtmektedirler. Araştırmacılar elde ettikleri bulgular sonucunda, zayıf benlik bilincine sahip alkol bağımlılarının çevrelerindeki kişilere güvenmedikleri, söz konusu bu kişilerin kendilerine iyi davranmadıkları için onlarla yakın ilişkiye girmekten kaçındıklarını bildirmektedirler. Neeliyara ve Nagalakshmi (1993) 30 alkol bağımlısı ve 30 bağımlı olmayan kişiyle yaptıkları çalışmada, alkol bağımlılarının diğerlerine göre düşük özgüvene sahip olduklarını, dıştan denetimli kişilik özellikleri gösterdiklerini, inkar mekanizmasının daha yüksek olduğunu ve son olarak kendilerini eleştirmekten kaçındıkları ve içinde buldukları durum ve olumsuz şartları, özellikle yakın çevrelerindeki kişilere mal ettiklerini saptamışlardır.

Zayıf benlik yapısı ve düşük özgüven kişinin tüm yaşamsal uyumunu zedeleyebilecek güçte etkenlerdir. Alkol bağımlılarında bunu daha şiddetli bir biçimde görmek mümkündür. Bağımlılık ihtiyaçlarının getirmiş olduğu zorluklar ve değersizlik duygularıyla yaşamındaki tüm güç kaynaklarını yitirme tehlikesinde olan alkol bağımlısının aile ilişkilerinin bir yansıması niteliğindeki bozuk sosyal ilişkileri, içinde bulunduğu çıkmazı daha da güç hale getirmektedir.

Araştırmadan elde edilen veriler, benlik bilinci ile sosyal normlar arasında pozitif yönde, orta düzeyde anlamlı ilişki olduğunu göstermektedir. Söz konusu bulgu, düşük benlik bilincine sahip alkol bağımlılarında, yasal ve sosyal kuralları ve toplum değerlerini kabul etme ve başkalarının haklarına saygı gösterme davranışının beklenen düzeyde olmadığını, bir başka deyişle, başkalarının haklarını anlayışla karşılama, kişisel isteklerini grubun gereksinimlerine göre erteleyebilme veya değiştirebilme açısından uyumlu olmadıkları ve toplumsal beklentilere karşılık vermekte yetersiz kaldıklarını ortaya koymaktadır. Önceki çalışmalar da araştırmadan elde edilen bu bulgunun geçerliğini göstermiştir.

Blane (1968) alkoliklerin kişilik özellikleri üzerine yaptığı çalışmada, alkol bağımlılarının bencil, benmerkezci ve gerilimlere karşı duyarlı olduklarını gözlemlemiştir. Blane, alkoliklerin bağımlılıkla ilgili ihtiyaçlarının her şeyden önce geldiğini, onları ilgilendiren tek şeyin alkol bulup tüketmek olduğunu ve bu doğrultuda hiçbir kuralın onların bu alkol arama, ulaşma ve tüketme dürtülerini engelleyemeyeceğini savunmaktadır. Araştırmalar, yetersizlik hisseden ve özgüveni düşük alkol bağımlılarının işlerini sürdürmekte, sorumluluklarını yerine getirmekte ciddi sorunlar yaşadıklarını, bağımlılıkları yüzünden işlerinin gerektirdiği kurallara uyamadıkları, verdikleri sözleri ve vaatleri unuttukları ve bunun sonucunda işlerine son verildiğini göstermektedir. Ziyalar ve arkadaşları (1980) araştırmalarında alkol bağımlılarının %60'ının alkole bağılı olarak işe gidemedikleri, bunlardan %21'inin alkol sebebiyle işten kovuldukları, %61'inin aynı sebeple ikiden fazla meslek değiştirdiklerini saptamışlardır. Ayrıca araştırmacılar, alkol bağımlılarının içebilmek için yeterli para bulamadıklarında ev eşyalarını sattıklarını ya da rehlin bıraktıklarını, karşılıksız çek yazdıklarını veya para çaldıklarını ifade etmektedirler.

Araştırma bulguları benlik bilinci ile antisosyal eğilimler arasında pozitif yönde, ileri düzeyde anlamlı ilişki olduğunu göstermektedir. Buna göre, düşük benlik bilincine sahip alkol bağımlılarında, dürtüsellik, sık sık şiddete başvurma, risk alma eğilimi, önemsememe, sorumsuzluk, yanlışlardan ders almama, başkalarının eşyalarına zarar vermekten, bilinçli olarak toplumsal kurallara ters düşen davranışlarda bulunmaktan hoşlanma, vicdan duygusu taşımama ve öfke gibi özellikler yoğun olarak görülmektedir. Çalışma grubunu oluşturan alkol bağımlılarından hapisaneyeye girmiş olanların %75'inin benlik bilinci ve sosyal uyum puanının düşük olması bu bulguyu destekler niteliktedir. Alkol bağımlılarının benlik bilinçleri ile antisosyal eğilimler arasındaki ilişkiye dair araştırma bulgusu, bu konuyla ilgili yapılmış çalışmaların sonuçlarıyla tutarlılık göstermektedir.

Corte (2001) benlik kavramı ile antisosyal tipi alkol bağımlılığı arasındaki ilişkiyi, 21-31 yaşları arasındaki kadın ve erkek bağımlılar üzerinde araştırmıştır. Çalışmadan elde edilen

bulgular, zayıf benlik kavramına sahip alkol bağımlılarında antisosyal kişilik özellikleri boyutunun yükseldiğini göstermektedir. Corte, antisosyal tipi alkol bağımlılarının, negatif duygulanıma yol açabilecek yoğunlukta olumsuz benlik düzeni oluşturduklarını ileri sürmektedir. Aynı zamanda Corte, kendilerini bu denli olumsuz değerlendiren ve antisosyal kişilik özelliklerine sahip alkol bağımlılarının, alkol tedavisindeki başarı düzeylerinin de düşük olduğunu, genellikle tedaviyi bitirmeden bıraktıklarını açıklamaktadır.

Sosyal uyum; aile ilişkileri, sosyal ilişkiler, sosyal normlar ve antisosyal eğilimler altöçeklerinin toplamından oluşmaktadır. Araştırma sonuçları, benlik bilinci ile sosyal uyum arasında pozitif yönde ve ileri düzeyde anlamlı ilişki olduğunu göstermektedir. Söz konusu bulgu, düşük benlik bilincine sahip alkol bağımlılarında sosyal uyumun azaldığını, bir başka deyişle, bireyin çevresiyle iyi ilişkiler kurması ve bu ilişkileri sürdürülebilir derecesinin düştüğünü ortaya koymaktadır. Elde edilen bu bulgu, alkol bağımlılarının benlik bilinçleri ile sosyal uyum düzeyleri arasındaki ilişkiyi inceleyen daha önceki araştırmaların sonuçları ile benzerlik göstermektedir.

Karaer ve arkadaşları (2003) yapmış oldukları araştırmalarında, alkol bağımlısı kişilerin benlik saygılarının düşük ve sosyal uyumlarının bozuk olduğunu saptamışlardır. Turan ve arkadaşları (1997) alkol bağımlılarının kişilik özellikleri ve sosyal uyumları arasındaki ilişkiyi incelemişler ve kişilik boyutunda ortaya çıkabilecek herhangi bir bozukluğun, alkol bağımlılarının sosyal uyum düzeylerini olumsuz bir şekilde etkileyebileceğini gözlemlemişlerdir. Ziyalar ve arkadaşları (1980) alkol bağımlılığının bireysel yıkım gücünün yanı sıra sosyal yıkımı da beraberinde getirdiğini incelemek amacıyla yapmış oldukları araştırmalarında, benlik, düşünce ve duygu karmaşıklığının, alkol bağımlılarının sosyal yönden gerilemesine neden olduğunu saptamışlardır.

Araştırmanın ikinci amacına ilişkin bulgular, alkol bağımlılarının cinsiyetlerine göre, benlik bilinci puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığını göstermektedir. Konu ile ilgili yerli ve yabancı yayın taramasında, alkol bağımlılarında cinsiyet ve benlik bilinci arasındaki ilişkiyi ele alan az sayıda araştırma bulgusuna rastlanmıştır. Tarama sonucunda bulunan çalışma sonuçları ise, erkek bağımlıların kadın bağımlılara göre daha yüksek benlik bilincine sahip olduklarını göstermektedir.

Gay ve arkadaşları (1983) araştırmalarında, kadın alkol bağımlılarının erkek bağımlılara oranla daha düşük ve olumsuz benlik bilincine sahip olduklarını saptamışlardır. Östgård-Ybrandt (2004) suça eğilimli gençlerin benlik yapıları ve sosyal ilişkilerini araştırdığı çalışmada, antisosyal kişilik özellikleri gösteren alkol bağımlısı kızların benlik yapılarının erkeklere göre daha otonom ve olumsuz olduğunu gözlemlemiştir.

Araştırmanın üçüncü amacına ilişkin bulgular, alkol bağımlılarının medeni hallerine göre, benlik bilinci puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığını göstermektedir. Alkol bağımlılığında medeni halin benlik bilinci üzerinde tek başına etkili olmadığı görülmektedir. Ancak literatür taramasında elde edilen bulgular bunun tersini savunmaktadır. Konuyla ilgili yapılan bazı araştırmalarda, bekar ve dul alkol bağımlılarının benlik bilinci ve özgüvenlerinin, evli olanlardan daha düşük olduğu saptanmıştır.

Weiner (1993) düzgün ve sağlam bir evliliğe sahip olan kişilerin, bekar veya boşanmış olanlardan daha olumlu benlik yapısı özellikleri gösterdiklerini ileri sürmektedir. Benzer şekilde, Tcheng-Laroche ve Prince (1983) çalışmalarından elde ettikleri bulgular doğrultusunda, boşanmış veya eşlerinden ayrı yaşayan kişilerin yaşam memnuniyetlerinin ve benlik bilinçlerinin daha düşük olduğunu belirtmektedirler.

Araştırmanın dördüncü amacına yönelik bulgular, alkol bağımlılarının eğitim seviyelerine göre, benlik bilinci puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlam taşımadığını göstermektedir. Araştırmalar, düşük benlik bilincinin zayıf akademik deneyim ile ilişkili olduğunu belirtmektedir. Diğer taraftan yüksek akademik performansın mesleki başarı ile bağlantılı olduğunu, mesleki başarının da benlik bilinci üzerinde olumlu etki yarattığını ileri süren birçok çalışma bulunmaktadır.

Buchman ve O'Malley (1977) araştırmalarında, mesleki başarı ile kendine güven arasında ileri düzeyde anlamlı ilişki bulurken, öte yandan lise eğitimindeki özgüvenin, yüksek öğretim veya mesleki başarıyı etkilemediğini saptamışlardır. Pajares ve Schunk (1996) benlik kavramı, özellikle benlik bilinci ve kendine güven ile eğitim durumu arasında anlamlı ilişki olduğunu savunmaktadırlar. Çalışmalarında, yüksek benlik bilincine sahip, kendinin farkında ve özgüveni yüksek gençlerin, akademik yönden başarılı olduklarını göstermektedirler.

Araştırmanın beşinci amacına ilişkin bulgular, alkol bağımlılarının cinsiyetlerine göre, sosyal uyum puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığını göstermektedir. Konuyla ilgili daha önce yapılmış olan araştırmalar, alkol bağımlılığında cinsiyet ve sosyal uyum arasındaki ilişkinin kültürel farklılıklar nedeniyle değişik biçimlerde ele alınıp değerlendirildiğini ileri sürmektedir.

Engs ve Hanson (1990) toplumsal değerler bakımından alkol bağımlısı bir kadının, erkek alkoliclerden çok daha fazla uyum sorunu yaşadığını savunmaktadırlar. Gullestad (1984) Bergen'de yapmış olduğu araştırmasında, kadın alkol bağımlılarının yaşadıkları sorunları incelemiştir. Kadınların özellikle erkekler gibi içmek için rahatça barlara gidemediklerini, gittiklerinde çevredekilerin yoğun ithamlarıyla karşı karşıya kaldıklarını saptamıştır. Bundan dolayı alkol bağımlısı kadınlar sosyal yaşamdan kendilerini olabildiğince soyutlamaktadırlar. Erkeklerin sosyal normlar ve anti sosyal eğilimler açısından daha fazla uyum sorunu yaşadıklarını belirten Vaillant (1983) ölüm ve yaralanmalara neden olan trafik kazalarının yarısından fazlasının alkol kullanımından kaynaklandığını ve bu kazaların çoğunu erkek alkol bağımlılarının yaptığını ileri sürmektedir. Ayrıca Vaillant, ölümlerle sonuçlanan intiharların yarısının ve cinayetlerin üçte birinin alkol ve erkek bağımlılarla ilgili olduğunu savunmaktadır.

Bu bilgiler doğrultusunda, kadın alkol bağımlılarının daha çok aile ve sosyal ilişkiler boyutunda uyum problemi yaşadıkları, erkek alkol bağımlılarının ise sosyal normlar ve anti sosyal eğilimler boyutunda uyumsuzluk gösterdikleri söylenebilmektedir.

Araştırmanın altıncı amacına ilişkin sonuçlar, alkol bağımlılarının medeni hallerine göre, sosyal uyum puan ortalamaları arasında görülen farkın istatistiksel olarak anlamlı

olmadığını göstermektedir. Elde edilen bu bulgu daha önce yapılan araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermemektedir. Konuyla ilgili yapılan araştırmalar genellikle evli alkol bağımlılarının özellikle boşanmış alkol bağımlısı kadınlardan daha uyumlu olduklarını belirtmektedir.

Tcheng-Laroche ve Prince (1983) araştırmalarında boşanmış ve çocuğu olan alkol bağımlısı kadınların kişisel ve sosyal uyumlarının evli olanlardan daha düşük olduğunu gözlemlemişlerdir.

Araştırmanın yedinci ve son amacına ilişkin bulgu, eğitim seviyesine göre, alkol bağımlılarının sosyal uyum puan ortalamaları arasında görülen farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığını ortaya koymaktadır. Konuyla ilgili daha önce yapılmış araştırmaların, çalışmamızdan elde edilen bulguya karşıt sonuçlar saptadıkları görülmektedir.

Christoffersen ve arkadaşları (2003) suça eğilim gösteren genç ve genç yetişkinler üzerinde yaptıkları araştırmada, antisosyal özellikler gösteren alkol bağımlılarının, çoğunlukla eğitim seviyesi düşük ve işsiz gençlerden oluştuğunu saptamışlardır.

Çalışmamızda saptanan benlik bilinci ile sosyal uyum arasındaki pozitif yönde anlamlı ilişki, alkol bağımlılarının sosyal uyum bozukluklarını, zayıf benlik bilinci ve özgüven eksikliği ile açıklamanın mümkün olduğunu göstermektedir. Konuyla ilgili yapılmış olan yerli ve yabancı araştırmalar bu çalışmadan elde edilen bulgulara benzer sonuçlar göstermektedir. Bu bilgiler doğrultusunda alkol bağımlılığı olan hastaların, benlik bilinci ve özgüvenlerinin desteklenmesi, strese dayanma gücünü ve uyum yeteneklerini güçlendirmeye yönelik bütünleştirici bir tedavi yaklaşımı benimsenmesi ve tedavi için ailenin de ele alınması uygun görülebilir. Alkol bağımlılığının yanı sıra bir kişilik bozukluğu saptanmışsa kombine tedavi yaklaşımı uygulandığında büyük bir kısmının prognozlarının daha iyi ve nükslerin daha az olacağı öngörülebilir.

Benlik kavramının gelişimi, duygularını ifade etme, korku, istek, başarı, güçlü yanlar, yetenekler, başarısızlıklar, yeni benlik imajı yaratma, odaklanma, olumlu düşünme, karar verme, olumlu benlik saygısını artırma, değerler, sorumluluk ve bağlılık duygusu ile ilişkilidir. Bu özelliklerin gelişiminde ailenin ve psikolojik tedavilerin önemli katkıları vardır. Esas olan benlik kavramı ve bilinci gelişim alanının işaretçisi olan ihtiyaçlar ve geliştirilmesi gereken becerilerin gündeme getirilmesi, davranış olarak ele alınması, gündemde tutulması ve ilgili davranışların kazandırılmasını örnekleyen yaşantıların oluşturulmasıdır.

Benlik bilinci ile ilgili olarak alkol bağımlılarının şu davranışları kazanmaları beklenmektedir: (1) benliğini anlama ve bilme, (2) kendini kabullenme, (3) kişisel bir değere sahip olma, (4) benliğin yeterliliğine inanma, (5) kendine güvenme ve özgüven ile ilgili sorunları çözebilme, (6) kendini yönlendirme, (7) seçenekleri görme, (8) karar alma ve alınan kararlar için sorumluluk geliştirme, (9) yanlış kavram ve kanıları değiştirebilme ve (10) duygusal duyarlılık kazanma.

Bundan sonra yapılacak araştırmalarda, sosyal uyum üzerindeki etkilerini belirlemek amacıyla benlik kavramının diğer boyutları ele alınıp incelenmelidir. Benlik kavramı genel

bir ifadedir. Benliğin diğer açılımları sosyal uyumu farklı etkileyebilmektedir. Bu nedenle alkol bağımlılarının sosyal uyumları üzerindeki etkilerini belirlemek amacıyla, benlik imajı, benlik saygısı, benlik değeri gibi benliğin farklı ölçütleri değişik açılardan irdelenmelidir. Son olarak, alkol bağımlılığının gelişmesine neden olan mekanizmalar hakkında ne kadar çok ve doğru bilgi edinilirse, insan sağlığını tehdit eden bu bozukluğa karşı alınacak tedbirlerin ve geliştirilecek tedavi şekillerinin kalitesinin de artacağı düşünölmektedir.

KAYNAKLAR

- Blane, H. T. (1968). *The Personality of the Alcoholic, Guises of Dependency*. New York, Harper and Row Publishers.
- Buchman, J. G., & O'Malley, P. M. (1977). "Self-esteem in young men, A longitudinal analysis of the impact of educational and occupational attainment". *Journal of Personality and Social Psychology*, 35 (6), 365-380. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/entrez>. 10.07.2004 tarihinde indirilmiştir.
- Campbell, J. D., & Lavalle, L. F. (1993). "Who am I? The role of self-concept confusion in understanding the behavior of people with low self-esteem". In R. Baumeister (Ed.), *Self-Esteem, The Puzzle of Low Self-Regard* (pp. 3-20). New York, Plenum Press.
- Christoffersen, M. N., Francis, B., & Soothill, K. (2003). "An upbringing to violence? Identifying the likelihood of violent crime among the 1966 birth cohort in Denmark". *Journal of Forensic Psychiatry and Psychology*, 14 (2), 367-382.
- Corbin, W. R., McNair, L. D., & Carter, J. (1996). "Self-esteem and problem drinking among male and female college students". *Journal of Alcohol and Drug Education*, 42, 1-14.
- Corte, C. M. (2001). *The Empowerished Self and Alcoholism. Content and Structure of Self-Cognitions in Antisocial Alcohol Dependence and Recovery*. <http://www.nursing.umich.edu/stti/abstracts>. 10.07.2004 tarihinde indirilmiştir.
- Ellis, D. A., Zucker, R. A., & Fitzgerald, H. E. (1997). "The role of family influences in development and risk". *Alcohol Health and Research World*, 21 (3), 218-226. <http://www.niaaa.nih.gov/publications/arh21-3/218.pdf>. 02.06.2004 tarihinde indirilmiştir.
- Engs, R. C., & Hanson, D. J. (1990). "Gender differences in drinking patterns and problems among college students, A review of the literature". *Journal of Alcohol and Drug Education*, 35 (2), 36-47. <http://www.indiana.edu/engs/articles/gender90.htm>. 10.07.2004 tarihinde indirilmiştir.
- Gay, M. C., Romo, L., & Joffre, S. (1983). "The alcoholic's self-image, A comparative study between men and women". *Journal of Studies on Alcoholism*, 44 (6), 1087-1093.
- Glashow, J., & Greenberg, R. A. (2004). *Sense of Self to Alcohol, Drug Use and Sex*. <http://www.nccatoday.org/>. 10.07.2004 tarihinde indirilmiştir.

- Gottfredson, D. (1987). *American Education and American Delinquency. Today's Delinquent*. Pittsburg, PA, National Center for Juvenile Justice.
- Gullestad, M. (1984). *Kitchen-Table Society*. Oxford, Oxford University Press.
- Hull, J. G., & Young, R. D. (1983). "Self-consciousness, self-esteem and success-failure as determinants of alcohol consumption in male social drinkers". *Journal of Personality and Social Psychology*, 44 (6), 1097-1100.
- Jacob, T., & Johnson, S. (1997). "Parenting influences on the development of alcohol abuse and dependence". *Alcohol Health and Research World*, 21 (3), 204-209. <http://www.niaaa.nig.gov/publications/arh21-3/204.pdf>. 02.06.2004 tarihinde indirilmiştir.
- Karaer, Ş., Kuğu, N., Doğan, O., & Akyüz, G. (2003). "Sivas il merkezinde alkol kötüye kullanımı ve bağımlılığı olanlarda kişilik bozuklukları, benlik saygısı ve aile işlevleri". *Yeni Symposium*, 41 (3), 131-142.
- Kasatura, İ. (1998). *Gençlik ve Bağımlılık*. İstanbul, Evrim Yayınevi.
- Knott, D. H. (1986). *Alcohol Problems, Diagnosis and Treatment*. New York, Pergamon Press.
- Neeliyara, T., & Nagalakshmi, S. V. (1993). "Motivation for change in alcohol dependent individuals". *NIMHANS Journal*, 11 (2), 155-159. <http://medind.nic.in/imvw/imvw16780.html>. 10.07.2004 tarihinde indirilmiştir.
- Öner, N. (1997). *Türkiye'de Kullanılan Psikolojik Testler* (3. baskı). İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Östgård-Ybrandt, H. (2004). *Self-Concept, Inner Residue of Past Relationships and Current Social Functioning, A Study of Age and Gender Differences in Normal and Antisocial Adolescents*. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:diva-184>. 10.07.2004 tarihinde indirilmiştir.
- Özgüven, İ. E. (1992). *HKE, Hacettepe Kişilik Envanteri El Kitabı* (2. bs.). Ankara, Odak Ofset Matbaacılık.
- Pajares, F., & Schunck, D. H. (1996). "The development of academic self-efficacy". In A. Wigfield & J. Eccles (Eds.), *Development and Achievement Motivation* (pp. 80-90). San Diego, Academic Press.
- Quereshi, M. Y., & Soat, D. M. (1976). "Perception of self and significant others by alcoholics and nonalcoholics". *Journal of Clinical Psychology*, 32 (1), 184-194.

- Regier, D. A., Farmer, M. E., & Rae, D. S. (1990). "Comorbidity of mental disorders with alcohol and other drug abuse. Results from the epidemiologic catchment area study". *Journal of the American Medical Association*, 264, 2511-2518.
- Rhodes, J. E., & Jason, L. A. (1990). "A social stress model of substance abuse". *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 58 (4), 395-401.
- Schulenberg, J., & Maggs, J. L. (2002). "A developmental perspective on alcohol use and heavy drinking during adolescence and the transition to young adulthood". *Journal of Studies on Alcoholism*, 14, 54-70.
- Steffenhagen, R. A., & Burns, J. D. (1987). *The Social Dynamics of Self-Esteem*. New York, Praeger.
- Tcheng-Laroche, F., & Prince, R. (1983). "Separated and divorced women compared with married controls. Selected life satisfaction, stress and health indices from a community survey". *Social Sciences and Medicine*, 17 (2), 95-105.
- Turan, M., Çilli, A. S., Aşkın, R., & Kucur, R. (1997). "Alkol bağımlılarının Hacettepe Kişilik Envanteri ile uyum düzeylerinin araştırılması". 33. *Ulusal Psikiyatri Kongresi Bildiri Özet Kitabı*, s. 247.
- Vaillant, G. E. (1983). *The Natural History of Alcoholism*. Cambridge, MA, Harvard University Press.
- Werner, E. (1993). "Risk, resilience and recovery, Perspectives from the Kauai longitudinal study". *Development and Psychopathology*, 5, 503-505.
- Wong, C. S. Y., Tang, C. S. K., & Schwarzer, R. (1997). "Psychosocial correlates of substance use, Comparing high school students with incarcerated offenders in Hong Kong". *Journal of Drug Education*, 27 (2), 147-172.
- Yörükoğlu, A. (2002). *Çocuk Ruh Sağlığı, Çocuğun Kişilik Gelişimi, Eğitimi ve Ruhsal Sorunları* (25. bs.). İstanbul, Özgür Yayınları.
- Ziyalar, A., Muhtar, İ., & Özçelik, B. (1980). *Alkoliklerde Sosyal Gerileme*. İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları.